

บทสรุปผู้บริหาร

ข้อมูลทั่วไป

คณะกรรมการการยกย่องรัฐธรรมนุญ และคณะกรรมการการมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในคณะกรรมการการยกย่องรัฐธรรมนุญ ร่วมกับคณะกรรมการปฏิรูปสังคมชุมชน เด็ก เยาวชน สตรีผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส สภาปฏิรูปแห่งชาติ และสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ร่วมกันจัดสัมมนา เรื่อง “สานพลังผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นต่อการยกย่องรัฐธรรมนุญ” ในวันเสาร์ที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗ ณ ห้องประชุมคณะกรรมการ หมายเลข ๒๑๓ - ๒๑๖ ชั้น ๒ อาคารรัฐสภา ๒ โดยมีกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้สูงอายุรวมถึงผู้สังเกตการณ์และสื่อมวลชนเข้าร่วมการสัมมนา จำนวนประมาณ ๑๒๐ คน ซึ่งการจัดสัมมนาได้แบ่งเป็นช่วงเช้าและช่วงบ่าย โดยได้รับเกียรติจากนางนริวรรณ จินตกานนท์ เป็นประธานในพิธีเปิดการสัมมนา และผู้ร่วมนำเสนอประเด็นดังนี้

๑. นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช ประธานกรรมการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย
๒. นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์ ประธานสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย
๓. นางอุบล หลิมสกุล รองประธานปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรีผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส สภาปฏิรูปแห่งชาติ
๔. นางสาวสมสุข บุญยะบัญชา กรรมการการยกย่องรัฐธรรมนุญและรองประธานอนุกรรมการการมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในคณะกรรมการการยกย่องรัฐธรรมนุญ
๕. นางจันทร์ ก้วพิจิตร ประธานสหกรณ์ชุมชนที่อยู่อาศัยคลองลำนูน
๖. นายวิสุทธิ บุญยะโสภิต ผู้ดำเนินการอภิปราย

ข้อสรุปสาระสำคัญของผู้ร่วมอภิปราย

๑. การปฏิรูปให้คนไทยรู้จักหน้าที่ของตัวเอง และมีระเบียบวินัย
๒. การปฏิรูปควรคำนึงถึงโครงสร้างของประชากรไทยที่จะเป็นผู้สูงอายุต่อไป
๓. ผู้สูงอายุที่มีสมรรถนะต้องให้มีงานทำ ผู้ที่ไม่มีสมรรถนะต้องพัฒนาให้มีสมรรถนะ ผู้ที่ไม่สามารถพัฒนาได้ต้องให้การสงเคราะห์ ที่มีใช้การสร้างสถานสงเคราะห์แต่ควรให้ผู้สูงอายุอยู่กับครอบครัวหรือชุมชน
๔. การปฏิรูปควรคำนึงถึงพระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้มีผลใช้บังคับอันจะเกิดประโยชน์ต่อการสร้างความมั่นคงทางการเงินให้แก่ผู้สูงอายุต่อไป
๕. การปฏิรูปต้องมุ่งส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด สร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ
๖. ปรับนิยามผู้สูงอายุใหม่ให้เหมือนสากล คือ อายุเกิน ๖๕ ปีขึ้นไป เพื่อขยายอายุการทำงาน และลดช่วงวัยพึ่งพิงลง

๗. จำนวนผู้สูงอายุในอนาคตจะเพิ่มมากขึ้นจนในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ประเทศไทยจะมีสัดส่วนของสังคมผู้สูงอายุมากกว่าเด็กและผู้เยาว์ โดยผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเมื่อเป็นสังคมผู้สูงอายุคือ ผลกระทบด้านแรงงานที่วัยแรงงานจะลดลง ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่การออมจะน้อยลงเมื่อไม่ได้ใช้แรงงาน ผลกระทบด้านสังคมและสวัสดิการที่ผู้สูงอายุต้องอยู่ในภาวะพึ่งพิงมากขึ้น

๘. การกำหนดให้คนในชุมชนหรือในพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการงบประมาณของชุมชนตนเองได้ โดยใช้วิธีการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการงานของท้องถิ่นได้เอง

๙. การจัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุดูแลผู้สูงอายุที่ยากจน หรือสร้างหลักประกันรายได้ขั้นต่ำไว้ในรัฐธรรมนูญที่ประชาชนทุกคนจะต้องมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นของความยากจนของประเทศ

๑๐. การสร้างงานแก่ผู้สูงอายุให้มีรายได้เสริม

สรุปสาระสำคัญจากผู้ร่วมการสัมมนา

การสัมมนาได้แบ่งกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็น โดยมีหัวข้อในการอภิปราย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้สูงอายุมองสังคมไทยอย่างไร สิ่งที่ดีและสิ่งที่เป็นปัญหา เป็นอย่างไร
๒. เรื่องที่ควรมีการปฏิรูปเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
๓. ทิศทางและเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุในรัฐธรรมนูญควรเป็นอย่างไร

๑. ผู้สูงอายุมองสังคมไทยอย่างไร สิ่งที่ดีและสิ่งที่เป็นปัญหา เป็นอย่างไร

ผู้สูงอายุมองสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันว่า ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติมีความสมบูรณ์ มีการแบ่งปันกัน ครอบครัวอบอุ่น ไม่มีความเจ็บป่วย เป็นสังคมที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทร มีกิจกรรมร่วมกันอยู่อย่างเศรษฐกิจพอเพียง สังคม ชุมชนเคารพและให้เกียรติผู้สูงอายุในการให้ความเห็น และตัดสินใจต่าง ๆ ต่อมา มีการสื่อสารที่ดีขึ้น เข้าถึงไลน์ได้มากขึ้น เกิดเป็นสังคมผู้สูงอายุในการติดต่อสื่อสารพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทางโลกออนไลน์

แต่ปัจจุบัน สภาวะเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การศึกษา กัดฉีกให้ชุมชนแยกส่วน ต่างคนต่างหาผลประโยชน์ส่วนตัว ต่างคนต่างอยู่ มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทำให้ชุมชนและท้องถิ่นอ่อนแอ สังคมที่เคยแบ่งปันหายไป คนในสังคมขาดคุณธรรม ขาดระเบียบวินัย เด็กไม่ให้ความเคารพผู้ใหญ่ขาดต้นแบบที่ดี ในครอบครัวผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและมีแนวโน้มสูงขึ้นเพราะสังคมมองผู้สูงอายุเป็นภาระ สังคมมีความแตกแยกไร้วลี เนื่องจากระบบสารสนเทศที่ทำลายชีวิตของคนไทย เกิดความหลากหลายทางความคิด ก่อให้เกิดการแตกความสามัคคี

๒. เรื่องที่ควรมีการปฏิรูปเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีจำนวน ๖ ประเด็นใหญ่ ดังนี้

๒.๑ สวัสดิการ

๒.๑.๑ ระบบบำนาญ ระบบการออม – รายได้ของผู้สูงอายุมีแค่เบี้ยยังชีพ ซึ่งเมื่อบวกกับระบบการออมของกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) ระบบประกันสุขภาพบำนาญของข้าราชการยังไม่เพียงพอไม่สามารถพึ่งตนเองได้

๒.๑.๒ ต้องมีระบบการออม และมีกองทุนการออมในชุมชนต้องมีการสมทบจากทั้งส่วนรัฐ ส่วนชุมชนและส่วนกลางจัดทำกลุ่มออมทรัพย์ผู้สูงอายุทุกชุมชนควรมีการออมทรัพย์โดยเชื่อมโยงผู้สูงอายุทุกคนในชุมชนและอาจมีการสมทบจากรัฐ

- ๒.๑.๓ รัฐควรจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานอย่างเหมาะสม ถูกต้อง เป็นธรรม
 ๒.๑.๔ ทุกคนมีสิทธิได้รับเบี้ยบำนาญที่เหมาะสมพึ่งตนเองได้
 ๒.๑.๕ รัฐควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสพัฒนาตนเองและมีกิจกรรมร่วมกัน
 ๒.๑.๖ การพัฒนาระบบขนส่งมวลชน รองรับประชากรผู้สูงอายุ เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงของวัยหลังเกษียณ

๒.๒ เครือข่ายและอาสาสมัคร

- ๒.๒.๑ การทำให้ระบบชุมชนและสังคมเครือข่ายประชาชนทำงานกันมากขึ้น ให้มีชมรมผู้สูงอายุทุกตำบล สร้างเครือข่ายประชาชนให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ชุมชนเข้ามาดูแลผู้สูงอายุ
 ๒.๒.๒ เพิ่มคนวัยอื่น ๆ เข้ามาดูแลผู้สูงอายุ เนื่องจากปัจจุบันได้มีการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

- กลุ่มที่ ๑ คือ กลุ่มติดสังคม ที่สามารถดูแลตัวเองได้ ทำงานได้
 กลุ่มที่ ๒ คือ กลุ่มติดบ้าน ที่ต้องการผู้ช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน
 กลุ่มที่ ๓ คือ กลุ่มติดเตียง ที่ช่วยตัวเองไม่ได้ต้องได้รับการดูแลระยะยาว

ด้านการแพทย์และสวัสดิการสังคม

ดังนั้น กลุ่มที่ ๑ คือ กลุ่มดูแลตัวเองได้สามารถทำงานได้ ต้องส่งเสริมให้มีกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง สามารถอยู่ร่วมกันได้ ส่วนกลุ่มที่ ๒ และกลุ่มที่ ๓ ต้องมีระบบสังคมเข้าไปดูแล เช่น ให้กลุ่มที่หนึ่งเข้าไปดูแล รัฐต้องให้การสนับสนุนและเข้าไปดูแล

๒.๓ การสร้างรายได้

- ๒.๓.๑ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีอาชีพมีรายได้ ประกอบอาชีพตามศักยภาพเท่าที่ทำได้
 ๒.๓.๒ ขยายอายุเกษียณเป็น ๖๕ ปีบริบูรณ์ เพราะอายุ ๖๐ ปี ยังสามารถทำงานได้

๒.๔ กฎหมาย

๒.๔.๑ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดสิทธิต่าง ๆ ของผู้สูงอายุไว้ ๑๓ ประการ ในขณะที่หลักการสากลของสหประชาชาติในการส่งเสริมสิทธิผู้สูงอายุกำหนดไว้ ๑๘ ประการ ดังนั้น จึงต้องการให้มีการรองรับสิทธิของผู้สูงอายุให้เทียบเท่ามาตรฐานสากล

๒.๔.๒ การให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างเคร่งครัดทั่วถึง และเป็นธรรม รวมถึงให้มีการปฏิรูปกฎหมายที่มีความล้าสมัย ให้มีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธิต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

๒.๔.๓ ให้มีการพัฒนากลไกต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ อย่างเต็มประสิทธิภาพ

๒.๔.๔ การกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

๒.๔.๕ ต้องมีบทบังคับและบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างชัดเจน

ในรัฐธรรมนูญ

๒.๔.๖ กำหนดกรอบการเงิน การคลังที่ชัดเจนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างแนวคิดที่ถูกต้องให้กับผู้สูงอายุเกี่ยวกับเงินที่ได้รับจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมิให้เกิดปัญหาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำเงินที่ต้องมอบแก่ผู้สูงอายุไปใช้อ้างเพื่อประโยชน์ในการหาเสียงให้แก่ตัวเองหรือฉ้อโกง

๒.๕ การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ

๒.๕.๑ ในทุกชุมชนควรจะมีกลุ่มผู้สูงอายุ มีลานพุดคุยของผู้สูงอายุ มีพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

๒.๕.๒ กลุ่มผู้สูงอายุต้องมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในท้องถิ่นหรือในเมือง มีการแลกเปลี่ยนและทำกิจกรรมร่วมกัน มีข้อมูลผู้สูงอายุทุกคน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและท้องถิ่น

๒.๕.๓ เสนอกลไกให้ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นกลไกเฝ้าระวัง ติดตาม รับข้อร้องเรียนต่าง ๆ

๒.๕.๔ การให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกพลเมือง การรู้จักหน้าที่ มีระเบียบวินัย

๒.๖ อื่น ๆ

๒.๖.๑ การยกย่องเชิดชูเกียรติ การให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญภาคภูมิใจกับผู้สูงอายุ โดยการนำความรู้ ประสบการณ์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุแต่ละคนมาใช้ให้มากขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมรุ่นใหม่ ทำอย่างไรผู้สูงอายุจึงจะสามารถช่วยเหลือและได้รับการยอมรับยกย่อง เชิดชูจากสังคม ให้เป็นผู้ทรงปัญญาในชุมชนได้

๒.๖.๒ การดูแลสุขภาพและการป้องกันโรค รวมทั้งการออกกำลังกาย การดูแลเรื่องอาหาร การรักษาพยาบาลที่รวดเร็วและที่ใดก็ได้

๒.๖.๓ การบริหารจัดการเรื่องความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิต

๓. ทิศทางและเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุในรัฐธรรมนูญควรเป็นอย่างไร มีทั้งหมด ๙ ประเด็นใหญ่

ประเด็นที่ ๑ เรื่องการเกษียณอายุ

ควรนิยามความหมายใหม่ของคำว่า “ผู้สูงอายุ” โดยให้ผู้สูงอายุได้รับโอกาสในการทำงานมากขึ้นเนื่องจากผู้สูงอายุบางกลุ่มยังมีความรู้ความสามารถที่จะมาช่วยงานเพื่อประโยชน์สังคมและเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีอาชีพ มีรายได้ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงควรแก้ไขการเกษียณอายุให้ขยายออกไปเป็น ๖๕ ปีบริบูรณ์

ประเด็นที่ ๒ เรื่องบำนาญขั้นพื้นฐาน

ให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธิบำนาญขั้นพื้นฐาน โดยนำเอาเส้นของความยากจนเป็นเกณฑ์ให้ทุกคนได้รับบำนาญพื้นฐานที่ไม่น้อยกว่าเส้นความยากจนและไม่ยกเว้นข้าราชการ

ประเด็นที่ ๓ เรื่องสวัสดิการ

พัฒนาระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นอย่างเหมาะสมเป็นธรรมทั่วถึงที่เชื่อมโยงโครงสร้างของประชากรตั้งแต่เกิดจนตาย และมีกลไกเชิงบูรณาการที่ดูแลผู้สูงอายุโดยตรง เช่น มีกองทุนดูแลผู้สูงอายุโดยสร้างกองทุนขึ้นมาให้ผู้สูงอายุบริหารจัดการกันเอง เช่น การกำหนดให้ทุกคนต้องออมให้กองทุนคนละ ๑ บาททุกวัน หรือนำรายได้จากกองสลากกินแบ่งรัฐบาลกระจายลงสู่ท้องถิ่นโดยการบริหารกองทุนต้องให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นรัฐสวัสดิการ

ประเด็นที่ ๔ เรื่องการรวมกลุ่ม

การกำหนดให้ทุกพื้นที่ต้องมีลานให้ผู้สูงอายุมาพุดคุยแลกเปลี่ยนปัญหา เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระดับเมือง ระดับจังหวัด เพื่อยกระดับกลุ่มผู้สูงอายุให้มีความสำคัญมากขึ้น เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุทำให้บทบาทและข้อเสนอ ความคิด ความเห็นของกลุ่มผู้สูงอายุได้มีส่วนต่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ

ประเด็นที่ ๕ เรื่องการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ

การกำหนดให้กลุ่มผู้สูงอายุเป็นกรรมการชุมชนต่าง ๆ ควรคำนึงถึงกลุ่มผู้สูงอายุให้มีสัดส่วนกลุ่มผู้สูงอายุไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐ เพื่อนำประสบการณ์ความรู้ ความคิดความเห็นอันมีประโยชน์ของผู้สูงอายุมาพัฒนางานต่อเนื่องจากอดีต จนถึงปัจจุบัน และอนาคต

ประเด็นที่ ๖ เรื่องการรับรองสิทธิของผู้สูงอายุ

ต้องมีการบัญญัติรับรองสิทธิผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญ พร้อมทั้งบัญญัติบทลงโทษในกรณีไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองไว้ ทั้งนี้ ให้มีผลผูกพันทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ

ประเด็นที่ ๗ เรื่องการสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต

โดยกำหนดเป็นหลักสูตรของผู้สูงอายุ จัดตั้งสถาบันผู้สูงอายุเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ช่วยในการฝึกสมอง เช่น หลักสูตรร้อยพวงมาลัย หลักสูตรทักษะการวาดรูป หรือหลักสูตรประวัติศาสตร์ไทย การเมืองไทย

ประเด็นที่ ๘ เรื่องการกระจายอำนาจ

รัฐควรกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น ให้เรื่องการบริหารจัดการและการพัฒนาผู้สูงอายุเป็นเรื่องของชุมชนและท้องถิ่นให้มากขึ้น

ประเด็นที่ ๙ เรื่องบทบังคับของรัฐธรรมนูญ

กำหนดเงื่อนไข เงื่อนไขเวลา ในการออกกฎหมายลำดับรองไว้ให้ชัดเจน และกำหนดบทบังคับในกรณีต่าง ๆ ให้ชัดเจนในรัฐธรรมนูญ

สรุปผลการสัมมนาและข้อเสนอแนะ

โดยนางอุบล หลิมสกุล รองประธานกรรมการปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส สภาปฏิรูปแห่งชาติ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑. ควรนิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ให้มีอายุ ๖๕ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป
  ๒. การสร้างหลักประกันความมั่นคง การสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น มีระบบรองรับให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าทำงานได้โดยอาจบัญญัติเป็นกฎหมาย
  ๓. การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มุ่งประมาณของตัวเอง
  ๔. การจัดการบริการ สวัสดิการให้ครอบคลุม เพียงพอ และเป็นธรรมแก่ผู้สูงอายุที่ไม่ใช่เพียงแค่การบริการเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมตั้งแต่แรกเกิดจนเป็นกลายเป็นผู้สูงอายุในที่สุด
  ๕. การสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ของผู้สูงอายุตั้งแต่ในระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด เพื่อเป็นแหล่งรวมตัวทำกิจกรรมร่วมกันและสามารถนำไปพัฒนาชุมชนของตนเองได้ต่อไป
  ๖. การรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อเชื่อมโยงกลุ่มคนทั้งชุมชน ตำบล เมือง จังหวัด อันเป็นการเพิ่มพลังในการสะท้อนความคิดเห็นและปัญหาต่าง ๆ ให้ได้รับการแก้ไขโดยเร็ว
  ๗. การแต่งตั้งกรรมการในชุมชนต่าง ๆ ควรคำนึงถึงสัดส่วนของผู้สูงอายุ
  ๘. มีระบบกองทุนการออมเพื่อเป็นหลักประกันรายได้ของผู้สูงอายุ
  ๙. มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต
  ๑๐. มีการพัฒนาเทคโนโลยีอยู่เดิมให้มีการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- ทั้งนี้ ทุกความคิดเห็น คณะกรรมการจะนำไปพิจารณาประกอบการยกร่างรัฐธรรมนูญ และการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ และนำไปพัฒนามาตรการ กลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้นไป เพื่อเป็นจุดเปลี่ยนในการปฏิรูปประเทศต่อไป

ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการการมีส่วนร่วมฯ